

“Op het platteland heb je bewoners, naast agrariërs en recreanten”

Perceptie van leefbaarheid binnen het Ministerie van LNV

Hanneke Schmeink
Petra Welboren
Erna van de Wiel
Susi Witteveen

landbouw, natuurbeheer
en visserij

Stichting
RECREATIE
Kennis- en Innovatiecentrum

Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum, Den Haag

Expertisecentrum LNV, onderdeel Landbouw, Ede, oktober 2000

© 2000 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij/Stichting Recreatie.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Expertisecentrum LNV, onderdeel Landbouw, Postbus 482, 6710 BL EDE of de Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum, Raamweg 19, 2596 HL Den Haag.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 50 exemplaren

Samenstelling Hanneke Schmeink, Petra Welboren, Erna van de Wiel, Susi Witteveen

Druk Ministerie van LNV, afdeling Facilitaire Dienst/Bedrijfsuitgeverij

Voorwoord

“We weten alles van de ecologie van plantjes, hoe een pluisje waait, in welke omgeving een muisje zich het prettigst voelt. Maar eigenlijk weten we heel weinig over mensen. We weten wel iets over agrariërs en over recreanten, maar over bewoners van het platteland weten we weinig. Wanneer voelen mensen zich het prettigst en gezondst? Het is ‘not done’ om het over mensen te hebben; het gaat altijd over plantjes, koeien en geld.”

In het rapport dat nu voor u ligt, is dit anders. Het gaat juist in op de beleving van mensen. In het kader van het project Leven en werken in het landelijk gebied (uitgevoerd door het Expertisecentrum LNV in samenwerking met Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum) zijn medewerkers van LNV gevraagd naar hun beeld van leefbaarheid. Leefbaarheid is voor LNV namelijk een nieuw en relatief onontgonnen thema. Het merendeel van de medewerkers geeft aan het begrip leefbaarheid een concrete invulling en ziet voor LNV kansen op dit gebied. Ik hoop dat dit rapport mag bijdragen aan de beeldvorming rond het thema en de discussie over de rol van LNV op het gebied van leefbaarheid.

Ir. H.A. Gonggrijp
Expertisecentrum LNV
Hoofd onderdeel Landbouw

Ir. J.E.J. Klüppel
Stichting Recreatie
Adjunct directeur

Samenvatting

Leefbaarheid is voor LNV een nieuw thema. In opdracht van Directie GRR en Directie Noord werkt het Expertisecentrum LNV in samenwerking met Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum aan een project getiteld "Leven en werken in het landelijk gebied". De centrale vraag in dit project luidt: of, en zo ja, welke rol LNV heeft met betrekking tot leefbaarheid. Het project omvat een onderzoekstraject en een traject voor communicatie- en agendabouw. Dit laatste vormde de aanleiding tot het uitvoeren van een interviewronde onder LNV'ers. Hierin is een aantal LNV'ers gevraagd naar hun mening over de plaats en inhoud van het thema leefbaarheid binnen het werkveld van LNV. De resultaten van de interviews zijn besproken met de bestuursraad. Hieronder schetsen we de uitkomsten van deze interviewronde. Eerst schetsen we echter het kader waarin het thema leefbaarheid binnen LNV een plek krijgt.

Leefbaarheid in een breder kader

Binnen actuele nota's van LNV heeft leefbaarheid een plaats. Het ontwikkelen en beschermen van een leefbaar en kwalitatief hoogwaardig platteland zijn onomstreden als overheidstaak en mogen op een grote maatschappelijke belangstelling rekenen, aldus de nota "Impuls voor vernieuwing". Ook de nota "Voedsel en Groen" haakt in op het thema leefbaarheid. LNV hecht grote waarde aan de sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen op het platteland en de versterking van de relatie stad-platteland. Bij de discussie tussen rijk, provincies en gemeenten in het kader van het Bestuurs Akkoord Nieuwe Stijl (BANS) is de toekomst van het platteland eveneens als belangrijk thema naar voren gekomen. De Minister President heeft de Minister van LNV gevraagd dit te coördineren voor de verschillende betrokken departementen.

Het begrip leefbaarheid

LNV'ers omschrijven het begrip leefbaarheid veelal met dezelfde kenmerken en karakteristieken:

- sociale infrastructuur;
- voorzieningenniveau en bereikbaarheid van de voorzieningen;
- mobiliteit;
- rust, ruimte en groen;
- veiligheid, zowel sociale veiligheid als verkeersveiligheid;
- beleving en ervaring;
- keuzevrijheid.

Ze geven aan dat ze leefbaarheid momenteel nog ervaren als een containerbegrip.

Nieuwe bewoners en gebruikers van het landelijk gebied

Al pratend over leefbaarheid zijn de meeste respondenten het erover eens dat het landelijk gebied meerdere doelgroepen kent, én dat het landelijke gebied verandert. Agrariërs maken plaats voor nieuwe gebruikers en vooral nieuwe bewoners. LNV kijkt beleidsmatig van oudsher vooral naar de functies van het landelijk gebied. Een aantal respondenten geeft aan dat LNV haar blikveld moet verruimen naar de bewoners en gebruikers van het gebied.

Relatie stad-platteland

Leefbaarheid in het landelijk gebied zien LNV'ers niet los van de leefbaarheid van de stedelijke omgeving. De scheidslijn tussen stad en platteland is steeds moeilijker te trekken en de respondenten geven vaak aan dat er op z'n minst een relatie bestaat tussen beide.

Verdeling bestuurlijke verantwoordelijkheden

Veel LNV'ers spreken hun voorkeur uit voor een gebiedsgerichte benadering van leefbaarheid. Ze benadrukken dat LNV het enthousiasme van de mensen voor hun regio meer moet benutten en verantwoordelijkheden moet laten bij hen die het aangaat. Voor LNV betekent dit dat ze zich de kunst van het loslaten eigen moet maken en meer uit handen moet durven geven aan lagere overheden.

LNV en leefbaarheid nu en in de toekomst

Uit de interviews blijkt dat leefbaarheid leeft bij LNV'ers. De mate waarin LNV'ers iets met leefbaarheid in hun huidige werk doen, hangt sterk af van het taakveld van mensen. De respondenten constateren wel een toenemende aandacht voor de sociale componenten binnen het LNV beleid.

De meeste respondenten vinden het moeilijk een link te leggen naar thema's waar LNV zich mee bezig houdt. SGRII wordt vaak genoemd als de beleidsnota waarin leefbaarheid een plaats moet krijgen. Veel respondenten geven aan dat heel LNV zich eigenlijk met leefbaarheid bezig zou moeten houden. Een opvallend punt dat uit de interviews naar voren komt, is dat persoonlijke betrokkenheid zich (nog) niet automatische vertaalt naar een beleidsmatige invulling van het onderwerp.

Een kans voor LNV

Het merendeel van de respondenten ziet een rol voor LNV weggelegd op het gebied van leefbaarheid. Zij zien het als een kans voor LNV. Door meer aandacht te besteden aan het landelijk gebied, ontstaan wellicht meer mogelijkheden om de problematiek van de landbouw aan te pakken. Daarnaast geven de respondenten aan dat de verandering van functies in het landelijk gebied het noodzakelijker maakt voor LNV haar taak breder op te pakken. Er is behoefte aan integraal beleid.

De nieuwe rol voor LNV volgens de medewerkers van LNV

Over de invulling van de toekomstige rol van LNV rond het thema leefbaarheid, zijn de meningen onder medewerkers van LNV nog verdeeld.

Dilemma's bij de keuze zijn:

- Is LNV verantwoordelijk voor alleen de groene/ruimtelijke component van leefbaarheid of moet ze zich ook op het sociale terrein begeven?
- In hoeverre moet LNV coördinator van het totale landelijk gebied worden?

Enkele respondenten vinden overtuigend dat LNV verantwoordelijkheid moet nemen voor alleen de fysiek ruimtelijke component van leefbaarheid. Bijna alle respondenten geven echter aan dat LNV de sociale en/of gamma component mee moet gaan nemen in haar beleid. LNV moet duidelijk kijken naar de mensen en niet alleen naar de functies van het landelijk gebied. Veel respondenten zien het als een kans voor LNV om een coördinerende rol op zich te nemen waarbij ze nauw samenwerkt met andere ministeries. Dit betekent dat LNV naast een visie op traditionele LNV thema's, ook een visie ontwikkelt op andere sectoren in het landelijk gebied, waaronder welzijn en verkeer en vervoer. Een belangrijk aandachtspunt is dat LNV niet zelf overal verantwoordelijkheid voor moet nemen, maar een coördinerende, sturende rol vervult. Een aantal respondenten maakt de opmerking dat LNV in een dergelijke rol haar denken en haar bestuurlijk apparaat zal moeten veranderen.

De coördinerende rol voor LNV volgens de bestuursraad

In het gesprek met de bestuursraad is eveneens ingegaan op de inhoud van het begrip leefbaarheid en de wijze waarop LNV hier in de toekomst vorm aan zou moeten geven. De belangrijkste conclusies staan hieronder weergegeven.

- Het Ministerie van LNV is coördinerend ministerie voor het landelijk gebied en daarmee is leefbaarheid een thema voor LNV.
- Bij LNV ontbreekt kennis over aspecten van het landelijk gebied, dit bemoeilijkt het hanteerbaar maken van het begrip leefbaarheid.
- Het thema staat nog niet op de beleidsagenda. De drie nieuwe nota's bieden een goede kapstok voor verbreding naar sociaal-culturele aspecten.
- De uitdaging voor ons ministerie is om de kwaliteit van het landelijk gebied in beeld te krijgen, zowel de fysiek ruimtelijke als de sociaal-culturele component. Ons beleid moet er op gericht zijn de kwaliteit van het landelijk gebied te versterken, waarbij onze inzet is: ruimte bieden en richting geven.
- Het is lastig dit onderwerp op de beleidsagenda te krijgen, de regiodirecties hebben hier een belangrijke rol in.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	5
Inhoudsopgave	7
1 Inleiding	9
2 Resultaten nulmeting	10
2.1 Het begrip leefbaarheid	10
2.1.1 Sociale infrastructuur	11
2.1.2 Voorzieningen	11
2.1.3 Beleving en ervaring	11
2.1.4 Keuzevrijheid en onafhankelijkheid	12
2.2 Doelgroepen in het landelijk gebied	12
2.3 Stad-land verweven	13
2.4 Verdeling bestuurlijke verantwoordelijkheden	14
2.5 Huidige LNV cultuur	14
3 Toekomstige rol van LNV	16
3.1 Wel of geen rol voor LNV	16
3.2 Opties voor LNV	17
3.3 Voorwaarden en Consequenties van de nieuwe rol voor LNV	18
3.4 Activiteiten rond beleidsmatige inbedding van leefbaarheid	19
4 Leefbaarheid volgens de bestuursraad	21
5 Conclusies en aanbevelingen	22
5.1 Conclusies	22
5.2 Aanbevelingen	23
Bijlage 1 Lijst met geïnterviewden	24
Bijlage 2 De interviewvragen	25

1 Inleiding

Leefbaarheid is voor LNV een nieuw thema. In opdracht van Directie GRR en Directie Noord werkt het Expertisecentrum LNV in samenwerking met Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum aan een project getiteld "Leven en werken in het landelijk gebied". De centrale vraag in dit project luidt: of, en zo ja, welke rol LNV heeft met betrekking tot leefbaarheid. Het project omvat een onderzoekstraject en een traject voor communicatie- en agendabouw. Dit laatste vormde de aanleiding tot het uitvoeren van een interviewronde onder LNV medewerkers. Hierin is een aantal LNV'ers gevraagd naar hun mening over de plaats en inhoud van het thema leefbaarheid binnen het werkveld van LNV. De resultaten van de interviews zijn besproken met de bestuursraad. Deze notitie presenteert de uitkomsten van deze zogenaamde nulmeting. Hieronder schetsen we echter eerst het kader waarin het thema leefbaarheid binnen LNV een plek krijgt en beschrijven we de opzet van de nulmeting.

Leefbaarheid in een breder kader

Binnen actuele nota's van LNV heeft leefbaarheid een plaats. Met de nota "Impuls voor vernieuwing" wil LNV anticiperen op veranderingen die zich voordoen in de omgeving waarin ze opereert. De sterke maatschappelijke veranderingen vragen om een nieuwe beleidsmatige kijk op het landelijk gebied. Het ontwikkelen en beschermen van een leefbaar en kwalitatief hoogwaardig platteland zijn onomstreden als overheidstaak en mogen op een grote maatschappelijke belangstelling rekenen, aldus de nota. Op het platteland wil LNV een brede invulling geven aan 'groen'. Het gaat niet alleen om natuur, maar ook om het woon- en leefklimaat, recreatie, landbouwgebieden en de voorraden ruimte, rust en water. Ook de nota "Voedsel en Groen" haakt in op het thema leefbaarheid. LNV hecht grote waarde aan de sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen op het platteland en de versterking van de relatie stad-platteland.

Bij de discussie tussen rijk, provincies en gemeenten in het kader van het Bestuurs Akkoord Nieuwe Stijl (BANS) is de toekomst van het platteland eveneens als belangrijk thema naar voren gekomen. Het platteland is nu één van de drie kernthema's waar gezamenlijk op wordt ingezet. De Minister President heeft de Minister van LNV gevraagd dit te coördineren voor de verschillende betrokken departementen.

Opzet nulmeting

Voor de nulmeting zijn LNV medewerkers benaderd in alle lagen van de organisatie, zowel de regionale beleidsdirecties als de landelijk beleidsdirecties als de kenniscentra. Gestreefd werd om zowel medewerkers te interviewen die iets met leefbaarheid doen als juist de LNV'ers die nog niets met dit thema doen.

Per e-mail zijn circa 30 personen benaderd. Uiteindelijk zijn 19 medewerkers geïnterviewd. Geen tijd of interesse waren de belangrijkste motivaties om niet mee te werken aan de interviewronde. De lijst met geïnterviewden vindt u in bijlage 1.

Aan de hand van een vragenlijst namen de leden van de projectgroep (over het algemeen per tweetal) de interviews af. De vragenlijst bevatte 7 hoofdvragen met verschillende hulpvragen. Het betrof vragen omtrent het begrip leefbaarheid en leefbaarheid in de relatie tot de werksituatie. Ook werd gevraagd hoe LNV in de toekomst met het thema om moet gaan. De volledige vragenlijst vindt u in bijlage 2.

De uitwerking van de interviews is uitgemond in dit rapport. De nulmeting betreft een informatieve quick scan onder medewerkers van LNV en streeft geen wetenschappelijke aanpak en status na.

Opbouw notitie

Hoofdstuk 2 gaat in op de resultaten van de interviews met LNV medewerkers. In dit hoofdstuk vindt u de invulling die LNV'ers geven aan het begrip leefbaarheid, hun kijk op de doelgroepen in het landelijk gebied en de samenhang tussen stad en platteland. Ook geeft het hoofdstuk de huidige LNV cultuur weer. In hoofdstuk 3 wordt dieper ingegaan op de toekomstige rol van LNV en welke opties LNV -medewerkers zien ten aanzien van die rol. Hoofdstuk 4 geeft de belangrijkste conclusies uit de gesprekken met de bestuursraad weer. Hoofdstuk 5 tenslotte geeft een opsomming van de belangrijkste conclusies van de nulmeting.

2 Resultaten nulmeting

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van de nulmeting. Opvallende opmerkingen en resultaten staan geclusterd in een aantal thema's die uit de interviews naar voren kwamen. Allereerst komt het begrip leefbaarheid aan de orde. Vervolgens de doelgroepen in het landelijk gebied en de verwevenheid tussen stad en het platteland. De verdeling van bestuurlijke verantwoordelijkheden is een onderwerp dat vaak naar voren kwam tijdens de interviews. Ook hier gaan we op in. Na deze inhoudelijke en dit bestuurlijke thema komt de huidige LNV cultuur aan bod. Werken aan leefbaarheid heeft daar namelijk alles mee van doen.

2.1 Het begrip leefbaarheid

Wat verstaan LNV'ers onder leefbaarheid? LNV'ers geven, als antwoord op deze vraag, gemakkelijk een persoonlijke invulling aan het begrip leefbaarheid. Hoewel de invulling van de verschillende respondenten divers is, wordt *beleving* vaak in context met leefbaarheid genoemd. Ook komen veelal dezelfde kenmerken terug. Sommige kenmerken zijn heel concreet, andere liggen op een hoger abstractie niveau. Naast de persoonlijk invulling geven de respondenten vaak aan leefbaarheid een containerbegrip te vinden. Dit is enerzijds een kans, want het levert veel ontmoetingen op. Anderzijds is het een bedreiging omdat het niet concreet genoeg wordt.

Enkele respondenten geven een definitie-achtige omschrijving bij het begrip leefbaarheid. Zoals:

"Leefbaarheid is een kwaliteitsverbetering van alle functies het gebied (zowel stad als platteland)"

Of een meer persoonlijke getinte omschrijving, waarbij leefbaarheid teruggebracht wordt tot de eerste laag van de piramide van Maslov:

"Leefbaarheid is alles wat ik dagelijks nodig heb om te overleven."

Een enkele respondent maakt een onderverdeling in het begrip leefbaarheid naar verschillende basiscategorieën, zoals economisch, ecologisch en sociaal/cultureel. Anderen definiëren juist de begrenzingen en bepalingen van het begrip leefbaarheid.

"Leefbaarheid is afhankelijk van:

- *leeftijd; Leefbaarheid is anders voor mensen uit verschillende generaties. Verschillende generaties hebben verschillende behoeften.*
- *afkomst;*
- *levensfase."*

De meest voorkomende kenmerken die voor LNV'ers met leefbaarheid te maken hebben, zijn: (in volgorde van meest genoemd).

- sociale infrastructuur
- voorzieningenniveau en bereikbaarheid van de voorzieningen
- mobiliteit
- rust, ruimte en groen
- veiligheid zowel sociaal als qua verkeersveiligheid
- beleving en ervaring
- keuzevrijheid

Hierna staan ze nader toegelicht.

2.1.1 Sociale infrastructuur

Het merendeel van de respondenten noemt bij leefbaarheid een voorbeeld met een sociale component.

"Leefbaarheid is in eerste instantie hoe mensen met elkaar leven. Respect voor elkaar en elkaar ruimte geven. Genieten van groen en ruimte is ook een aspect van leefbaarheid maar pas op de tweede plaats. Het is meer een luxe. Leefbaarheid is een sociale component. Woning en groen vallen meer onder begrip leefruimte."

De sociale infrastructuur in een gemeenschap is een waardevolle en zeer belangrijke aanvulling op vrienden en familie. Hieronder valt het verenigingsleven maar ook de burens en anderen in de directe omgeving. Een goede sociale structuur is ook van belang voor andere relevante kenmerken van leefbaarheid zoals de sociale veiligheid.

"Sociale veiligheid is primair door de sociale omgeving te realiseren. Secundair door blauw op straat. Sociale structuren nemen af, hier moeten we op anticiperen."

Het is interessant om te zien dat er echter ook respondenten zijn die de sociale component echter totaal niet als onderdeel van leefbaarheid zien.

"Leefbaarheid is voor mij geen sociale dimensie, het gaat om ontsluiting en voorzieningen."

2.1.2 Voorzieningen

Het voorzieningenniveau speelt een belangrijke rol bij leefbaarheid. Enerzijds commerciële voorzieningen, zoals winkels en uitgaansmogelijkheden, maar vooral ook publieke voorzieningen als scholen, gezondheidszorg en openbaar vervoer. Behalve dat de voorzieningen aanwezig moeten zijn, moeten ze ook goed bereikbaar zijn. Binnen handbereik. Dit is echter een subjectief begrip en bijvoorbeeld sterk afhankelijk van het wel of niet beschikken over een auto.

2.1.3 Beleving en ervaring

Voor veel LNV'ers speelt beleving en ervaring een belangrijke rol in het begrip leefbaarheid.

*"Leefbaarheid is leven ervaren."
"Leefbaarheid is iets beleven, het zijn."*

De omgeving en vooral hoe die wordt beleefd door de bewoners en gebruikers van het gebied, is hierbij belangrijk, dat bepaalt de insteek van leefbaarheid. Dat LNV niet altijd weet hoe mensen de omgeving en streek beleven, vinden sommige respondenten een gemis.

"We doen er onvoldoende aan. Iedereen heeft het over de identiteit van een gebied, maar dan wordt alleen gedacht aan landschappelijke elementen. De sociale identiteit wordt hierbij niet gebruikt. Ik blijf me daarover verbazen. Ik zie dat als een gemiste kans. We weten alles van de ecologie van plantjes, hoe een pluisje waait, in welke omgeving een muisje zich het prettigst voelt. Maar eigenlijk weten we heel weinig over mensen. Wanneer voelen mensen zich het prettigst en gezondst? Het is 'not done' om het over mensen hebben ('inderdaad: LNV houdt niet van mensen'); het gaat altijd over plantjes, koeien en geld."

2.1.4 Keuzevrijheid en onafhankelijkheid

Voor een aantal respondenten is keuzevrijheid sterk verweven met leefbaarheid. Keuzes in de woonomgeving, vrije tijd en werk. Maar ook wat je eet en wanneer je waar naar toe gaat.

"Leefbaarheid is keuzevrijheid. Kiezen uit voedsel, recreatiemogelijkheden en waar wonen."

"Leefbaarheid is ook onafhankelijkheid. Leefbaarheid heeft te maken met twee zaken: het hebben van een auto en een diepvries. Mensen voelen zich daarmee onafhankelijk."

2.2 Doelgroepen in het landelijk gebied

Al pratende over leefbaarheid in het landelijk gebied komen de meeste respondenten uit bij de verschillende doelgroepen. Dit vormt voor hen een belangrijk aandachtspunt bij de uitwerking van het concept leefbaarheid. Dat de verschillende doelgroepen meer onder de aandacht komen, staat wellicht voor de omslag in het denken van LNV'ers; van sectorgericht naar een meer integrale benadering. Dit komt later overigens verder aan bod.

Uit de interviews komt naar voren dat LNV'ers het met elkaar eens zijn dat het landelijk gebied meerdere doelgroepen kent. En dat er verschillen bestaan tussen de verschillende doelgroepen wordt ook als waar aangenomen. Daarbij wordt door veel respondenten opgemerkt dat we eigenlijk weinig weten over die verschillende gebruikers van het landelijk gebied, terwijl we er eigenlijk wel meer van zouden moeten weten. Onderstaande citaat illustreert dit.

"Wat de kwaliteit van de groene omgeving is vanuit perspectief van plattelander weet LNV dus niet zo goed."

Enkele respondenten maken opmerkingen over de verschillende levensfasen met verschillende behoeften. Dit zie je ook in het landelijk gebied. Daar moet je als overheid rekening mee houden.

"Mensen die op hoge leeftijd nog vitaal zijn willen graag zelfstandig blijven wonen met een hoge kwaliteit van leven. Daarom moet je als overheid naar behoeften van mensen in verschillende levensfasen."

De respondenten zien ook een verschuivende positie van agrariërs en zien ook nieuwe gebruikers en vooral ook bewoners op het platteland erbij komen.

"Op het platteland heb je bewoners. Niet alleen agrariërs en recreanten."

Een enkele respondent geeft ook aan dat LNV graag breder naar de bewoners en gebruikers van het landelijk gebied wil kijken.

"We willen de doelgroep van het landelijk gebied vergroten. Een verbreding van de oorspronkelijke gebruikersgroep van agrariërs en natuurbeheerders naar recreanten en anderen."

Tussen de agrariërs en nieuwe bewoners op het platteland bestaan verschillen. Verschillen die gevolgen hebben voor de sociale structuur in het landelijk gebied (hoe mensen met elkaar omgaan, zich organiseren).

"Allochtonen met een andere manier van leven vestigen zich op het platteland. Een voorbeeld: een boer verkoopt zijn (grote) huis en wat land. Het eerste wat de nieuwe bewoners vaak doen, is er een hek omheen zetten. Deze nieuwe bewoners gaan paarden houden en zetten daarom om het hele terrein een hek. De manier van omgaan met elkaar verandert. Die nieuweling oriënteert zich ook wel op wat hij gaat doen in het sociale leven van de buurt/het dorp, maar de start (het hek) is verkeerd. Mensen kunnen hierdoor minder makkelijk terugvallen op elkaar (burenhulp). Oorspronkelijke bewoners zien dat als een verarming van het sociale leven."

"De boer komt in een andere positie. Zijn verantwoordelijkheid verandert, hij moet meer doen wat zijn omgeving wil. Ook de hele sociale structuur in het landelijk gebied verandert."

Een andere respondent ziet ook positieve kanten aan het komen van nieuwe bewoners.

"Het gaat toch om wat agrariërs denken nodig te hebben om te produceren en tegelijkertijd zijn er meer claims en andere factoren om rekening mee te houden. Toch zie ik ook de agrariërs die meer begrip hebben voor deze wensen, die zien kansen. Contacten met mensen, waardering voor het eigen werk, de kans om dit werk uit te leggen en een imago neer te zetten. Nieuwe contacten leveren ook weer een nieuwe sociale structuur op waar ze in 'passen'. Het aantal conflicten op het platteland n.a.v. de komst van nieuwe bewoners valt erg mee. Het aantal nieuwe bewoners is ook niet heel hoog."

Enkele respondenten staan stil bij de toenemende allochtonen bevolking in Nederland. En de multiculturele samenleving stelt wellicht weer hele andere wensen en eisen aan een gebied.

"Je krijgt een variatie aan wensen ten aanzien van het landelijk gebied. De gebruiks- en belevingswaarde van Nederlanders en allochtonen van het platteland is misschien wel heel anders. Dit moet je onderkennen en beter in beeld krijgen. Ook zul je er aandacht voor moeten hebben."

2.3 Stad-land verweven

Leefbaarheid in het landelijk gebied zien LNV'ers niet los van de stedelijke omgeving. De scheidslijn tussen stad en platteland is steeds moeilijker te trekken en de respondenten geven vaak aan dat er op z'n minste een relatie bestaat tussen beide.

Er worden veelal opmerkingen gemaakt in de trant van de verwevenheid van stad en land neemt toe en ze kunnen er beide beter van worden.

"Stad en platteland beïnvloeden elkaar en kunnen niet zonder elkaar."

"Het gaat om een totaalplaatje van ruimte. Er is geen scheiding tussen stad en platteland. De leefbaarheid van de stad hangt samen met wat je kunt doen, hoe makkelijk je naar groen gebied kunt gaan."

Een respondent gaf ook aan dat LNV goed naar het Grote Steden Beleid moet kijken en er waar mogelijk lering uit moet trekken.

Veel respondenten geven ook aan dat LNV in de toekomst niet haar activiteiten moet laten begrenzen.

"Groene Ruimte is integraal die houdt niet op bij de stadsgrens. LNV onderschat het belang van de stad."

Of in de toekomst de scheiding stad -platteland ingegeven wordt door de functies, woonomgeving versus werkomgeving is nog niet geheel duidelijk. Een enkele respondent geeft een volledige verwevenheid van functies en gebied aan, het totaalplaatje van de Deltametropool.

"Stad en land verweven in de Deltametropool. Mijn ideaal plaatje voor leefbaarheid is wel zoals de Kaag. Je kan er vanuit Leiden op de fiets naar toe. Je kan er goed wonen, recreëren en er is ook landbouw aanwezig. Een hoge kwaliteit van de stedelijke omgeving. En vliegtuigen en treinen horen daarbij."

Ook werd de opmerking gemaakt dat je het platteland niet kunt veralgemeniseren.

"We hebben altijd termen aan het platteland gegeven. Platteland als niet stedelijke ruimte, platteland als agrarische functie, als natuurfunctie. Het platteland kan je niet meer zien als niet-stedelijke ruimte. Het is geen 'rest' ruimte meer. En je moet het platteland ook niet in één term willen vangen. Het platteland vraagt om maatwerk per gebied of regio."

2.4 Verdeling bestuurlijke verantwoordelijkheden

Los van het feit of je als LNV 'iets' met leefbaarheid zou moeten, kun je nadenken over de verdeling van bestuurlijke verantwoordelijkheden rondom dit thema. Dit is de respondenten dan ook voorgelegd. Vind je dat de overheid een sturende rol heeft? Ligt het op het niveau van gemeenten? En welke verantwoordelijkheden moeten burgers en streekbewoners niet ontnomen worden? De meningen waren verdeeld.

"Leefbaarheid is een individuele beleving / ervaring van mensen. Dit kan niet generiek worden aangestuurd"

Dit moet volgens de geïnterviewden op regionaal niveau. Deze voorkeur voor een gebiedsgerichte benadering met betrekking tot leefbaarheid komt bij eenderde van de geïnterviewden terug. Ze benadrukken dat LNV het enthousiasme van de mensen voor hun eigen regio meer moet benutten en verantwoordelijkheden moet laten bij hen die het aangaat. Het platteland is geen 'rest'ruimte, maar vraagt maatwerk per gebied.

"Over het algemeen bepalen ambtenaren wat er moet gebeuren. Maar naar mijn idee moeten de mensen weer eigen verantwoordelijkheid krijgen voor de streek. LNV moet ook niet de verantwoordelijkheid willen".

Voor LNV is dit niet zonder consequenties, het betekent namelijk dat ze 'moet leren loslaten', iets wat LNV niet zo goed kan.

"LNV kan zich meer gaan richten op het opstellen van kaders die regio's zelf invullen.

Daar hoort ook het ontwikkelen van nieuwe toetsingsmechanismen bij. LNV toetst nu vaak op zeer gedetailleerde producten en dat is bij gebiedsgericht beleid niet handzaam. Leader wordt genoemd als voorbeeld van een programma waarbij LNV de verantwoordelijkheid bij de regio laat. Een goede zaak, aldus een respondent. Tegelijk geeft dit volgens haar ook de geringe betrokkenheid van LNV bij Leader aan. Met andere woorden: gebiedsgericht beleid vraagt van LNV naast het 'loslaten' ook betrokkenheid op afstand. Enkele geïnterviewden zien een spanningsveld.

".. het is ook lastig. Aan de ene kant willen we graag de menselijke maat in ons beleid, aan de andere kant stuurt het rijk op hoofdlijnen".

Eén respondent voegt toe dat de afstand tussen rijk en lokaal soms haast niet te overbruggen lijkt.

2.5 Huidige LNV cultuur

Tijdens de interviews werd duidelijk in welke mate leefbaarheid 'leeft' bij de geïnterviewde LNV'ers. Veel mensen associëren leefbaarheid met integraliteit en andere manieren van denken en werken. De mogelijkheden die ze daartoe zien, hangen uiteraard sterk samen met de huidige cultuur binnen het departement. Daar is dan ook veel over gesproken.

Bij het merendeel van de respondenten leeft het thema leefbaarheid. Met name bij de jongere generatie. Zo merkt iemand op:

"Leefbaarheid is spannend, want het is nieuw."

Zelf schatten sommige respondenten in dat heel veel mensen bij LNV niets met leefbaarheid hebben.

"LNV is nog niet bezig met leefbaarheid, maar speelt er wel in toenemende mate mee."

Hoewel velen een positieve houding hebben tegenover leefbaarheid en ze makkelijk een beeld kunnen vormen van het begrip, vallen twee dingen op. Ten eerste is het voor velen moeilijk om een link te leggen met thema's waar LNV zich mee bezig houdt. Op de vraag in welke dossiers leefbaarheid een plek zou moeten krijgen, komt met name het SGR2 naar voren. Twee respondenten zijn echter van mening dat iedereen zich met leefbaarheid moet bezig houden. Ten tweede, en dit heeft uiteraard met het eerste punt te maken, vertaalt de persoonlijke betrokkenheid zich (nog) niet in een beleidsmatige invulling en in instrumenten.

Een aantal LNV'ers gaf aan geen tijd voor het onderwerp te hebben, waardoor met hen geen afspraak gemaakt kon worden voor een interview.

Het merendeel van de respondenten merkt dat LNV'ers steeds vaker praten over en werken aan een integrale rol. Maar meteen nuanceren ze dit:

"Het is sterk afhankelijk van personen."

Een ander zegt:

"Integratie blijft een moeilijk punt, ook gezien de structuur van LNV: iedereen kijkt toch naar is dit van jou of van mij?"

Tenslotte zegt iemand:

"Integraal denken is geen sterke kant LNV. Nu denkt LNV vooral sectoraal. Ze heeft de potentie om beheerder te worden van het landelijk gebied, maar tot nu toe bakt ze er weinig van."

Een aantal respondenten merkt op dat in de huidige LNV organisatie mechanismen zijn die integraal werken en vernieuwing bemoeilijken. Eén van hen meent dat LNV een defensieve aanpak hanteert. Hij noemt dit de zogenaamde verliesstrategie.

"Zo van: we moeten een natuurgebied behouden en zo lang mogelijk vast houden. Er wordt een aanslag op gepleegd dat weten we, maar toch willen we vasthouden en dat lukt dan niet. Je kan ook zeggen: er komt een nieuwe woonwijk en we gaan er wat leuks van maken."

Een andere respondent:

"We produceren wel goede stukken, maar er zijn remmingen binnen de organisatie. In ons denken zijn we vooral bezig voor agrariërs in plaats van burgers."

Sommigen missen de gamma of sociale insteek binnen LNV. Daar heeft LNV nog een slag te maken. Een ander vindt dat LNV:

"armoedig omgaat met waardeverschuiving, maar daar zit juist inspiratie in."

Naast deze belemmeringen zien de respondenten verschuivingen optreden in het werkveld van LNV. Een voorbeeld is de verschuivingen in het denken over de inrichting van gebieden.

"Van een functionele inrichting naar een inrichting op basis van behoefte. Die is ook wel functioneel natuurlijk, maar er is meer rekening gehouden met de mensen, die een grotere wens heeft naar rust en ruimte."

3 Toekomstige rol van LNV

In dit hoofdstuk geven we weer hoe de respondenten de toekomstige rol van LNV zien met betrekking tot het thema leefbaarheid. Een eenduidige toekomstperspectief is niet te schetsen uit de antwoorden van de respondenten.

3.1 Wel of geen rol voor LNV

Enkele respondenten geven aan geen rol voor LNV te zien op het terrein van leefbaarheid. Hierbij spelen verschillende factoren mee. Sommige respondenten zien bij dit onderwerp geen rol voor de rijksoverheid.

“LNV moet niets met leefbaarheid. De lokale overheid of de provinciale overheid zou zich daar verantwoordelijk voor moeten voelen. LNV hoeft ook geen signalerende rol.”

Anderen vinden het niet nodig dat LNV zich zo nadrukkelijk met mensen bezig houdt.

“Misschien houdt LNV inderdaad niet van mensen. Maar we zijn ook geen vakbond.”

En een enkeling meldt dat het landelijk gebied geen problemen kent en dus geen extra aandacht behoeft.

“Het is mooi en kan nog mooier. In de vergelijking met stedelijk gebied ligt hier geen probleem. Het stedelijk gebied verloedert, hier is de aandacht van de politiek gerechtvaardigd.”

Merendeel van de respondenten geeft echter aan wel een rol te zien voor LNV op het gebied van leefbaarheid. Enkele respondenten voeden deze mening door de gedachte dat het ministerie van LNV wellicht in de toekomst geen bestaansrecht meer heeft.

“Ik zie vooral kansen voor LNV. Het is ook een legitimatie voor het bestaan van LNV. Een ministerie van Landbouw heeft eigenlijk in de toekomst geen bestaansrecht, een ministerie van het landelijk gebied wel. Het gaat om een coördinerende en signalerende positie niet zozeer een verantwoordelijke.”

Doordat er meer aandacht komt voor het landelijk gebied creëert de nieuwe rol van LNV wellicht ook kansen om de problematiek van de landbouw aan te pakken.

“Kans voor LNV is nu te laten zien dat het breed kijkt. En tevens kan het ervoor zorgen dat er bij andere groepen begrip ontstaat voor de agrarische sector. Door een dialoog en aandacht voor het thema leefbaarheid kunnen wellicht verschillende sectoren weer versterkt worden.”

De verandering van functies op het platteland maakt het ook noodzakelijk voor LNV haar taak breder te gaan oppakken.

“Als je minder agrarische grond nodig hebt dan krijg je meer ruimte vrij voor andere functies. Je maakt één ontwerp waar alle kwaliteiten in verenigd zijn.”

“Er is behoefte aan een integraal beleid. Je kunt geen strikt gescheiden beleid voeren.”

3.2 Opties voor LNV

Over hoe de rol van LNV rond het onderwerp leefbaarheid eruit moet zien of hoe het ministerie de rol moet invullen, zijn de meningen nog wel verdeeld.

Dilemma's bij de keuze:

- A. Is LNV verantwoordelijk voor alleen de groene/ruimtelijke component van leefbaarheid of moet ze zich ook op het sociale terrein begeven?
- B. Moet LNV integrale benadering toepassen en coördinator van het landelijk gebied worden?

ad A: Enkele respondenten vinden overtuigend dat LNV verantwoordelijkheid moet nemen voor de fysiek ruimtelijke component van leefbaarheid.

"Fysieke component van het landelijk gebied is het eerste waar LNV zich op moet richten".

"Rol voor LNV is het ministerie van Groen. Andere departementen die met leefbaarheid bezig zijn pakken het groen niet op en dat is een rol voor LNV."

Eén respondent verwoordt dat onder de ruimtelijke component valt: landschap, biodiversiteit, schoon water, land en lucht.

Bijna alle respondenten geven aan dat LNV de sociale en/of gamma component mee moet gaan nemen in haar beleid. LNV moet duidelijk kijken naar de mensen.

"Het besef van leefbaarheid is nodig voor een leefbaar platteland. Dus moet LNV nagaan wat er toe doet, wat mensen op het platteland ervaren."

"We zijn goed in economische en ecologische inbreng, maar die sociale component blijft lastig. We moeten ons afvragen wat hebben mensen nu nodig. Kijken naar nieuwe, moderne taakverdeling in het landelijk gebied."

Een enkeling twijfelt hier toch aan of het wel de taak van LNV is.

"Het versterken van het landelijk gebied heeft te maken met de primaire landbouw, voedsel en inkomen, leefbaarheid kan daar wel misschien in meegenomen worden. De vraag is of LNV zich daar verantwoordelijk voor moet voelen en wat ze daarin dan moet doen. LNV is er als organisatie niet op geënt om met deze nieuwe thema's aan de slag te gaan."

Binnen LNV gaan ook verschillende ideeën rond over het feit of de sociale component nu wel of niet sterk in de organisatie is ingebed.

Een aantal respondenten meent dat LNV meer oog krijgt voor de sociale component van haar beleidsvelden.

"De sociale component groeit binnen LNV. Leefbaarheid is niet alleen gekoppeld aan emancipatie, maar ook bij groene ruimte."

en

"Er is sowieso bij LNV sprake van een verschuiving van functionele inrichting naar inrichting naar behoefte. Die is ook wel functioneel natuurlijk maar er is meer rekening gehouden met de mens, die een grotere wens heeft naar rust en ruimte."

Terwijl anderen juist een totaal tegengesteld beeld hierover hebben.

"We vragen ons te weinig af welke invloed datgene dat wij doen heeft op de bewoners van de streek."

en

"Er is nu wel aandacht voor fysieke aspecten van het landelijk gebied maar bij geen van de directies voor sociale componenten."

ad B: Veel respondenten zien het als een kans voor LNV om een integrale aanpak te kiezen.

“Ik zie wel kansen voor integraal werken van LNV. De sector waarvoor ze werken is nooit een afgesloten deel van de samenleving geweest. Groene Ruimte is een goede paraplu waar LNV veel onder kan trekken.”

“LNV is het ministerie met een netwerk in maatschappelijke organisaties in het landelijk gebied. Andere departementen zijn meer gericht op de stedelijke omgeving.”

Maar de kanttekening wordt gemaakt dat LNV niet zelf overal verantwoordelijkheid voor moet opeisen.

Het moet meer een coördinerende, sturende rol zijn.

“Als LNV een integrale rol op zich neemt moet ze niet alles zelf gaan doen. Het gaat om het geven van impulsen aan het landelijk gebied en de kleine kernen.”

Voor een dergelijke rol is een nauwe samenwerking met andere ministeries gewenst.

“Daarvoor kan LNV het best allianties aangaan met andere ministeries. Ultieme samenwerking is werkloze drugsverslaafden aan het werk in groene parkjes.”

Minimaal moet LNV een duidelijke visie hebben.

“Misschien moeten we als LNV niet iets willen met deze andere sectoren (verkeer en vervoer, welzijn etc), maar we moeten er wel een integrale visie op hebben. Misschien een coördinerende rol, al klinkt dat wat zwaar. In ieder geval is er behoefte aan een integraal beleidsconcept. LNV beperkt zich nu tot boeren en natuur. LNV zou beleidsverantwoordelijkheid moeten claimen voor de groene ruimte.”

Eén respondent geeft zelfs aan dat LNV zichzelf geen probleemeigenaar moet willen maken. Maar net zoals al op andere beleidsterreinen al gebeurt moet de rijksoverheid gezamenlijk het probleem aanpakken.

“LNV moet geen onderwerp willen claimen. Maar het benaderen als een probleem wat de ministeries met elkaar moeten oplossen. Net zoals bodem en klimaat. Tussen sectoraal werken en een coördinerende rol zit een breed spectrum.”

Andere kanttekening die gemaakt wordt, is dat LNV toch ook het sectoraal denken niet helemaal moet laten varen.

“Naast integrale insteek zeker ook de sectorgerichte aanpak niet loslaten.”

3.3 Voorwaarden en Consequenties van de nieuwe rol voor LNV

Veel respondenten maken tevens de opmerking dat als LNV een coördinerende of meer integrale rol op zich neemt er wel wat bij de mensen en organisatie van LNV moet veranderen.

“Tendens is gezet, van integraal denken wordt ook wel doorgezet, maar is een moeizaam proces. Oftewel: integraliteit is onomkeerbaar, maar hoe implementeer je dat in de organisatie.”

“Om het concept van Deltametropool uit te kunnen werken moet je het denken veranderen. En om het denken te veranderen zul je de organisatie moeten veranderen. Dat bepaalde afscheidingen achterwege moeten blijven. Zoals landbouw, natuur en GRR en natuur moeten eigenlijk allemaal samen. Dat is een tendens die je nu zeker niet ziet.”

Niet alle respondenten zijn ervan overtuigd dat LNV'ers de capaciteit hebben om integraal te denken en werken.

“Het gevaar voor LNV schuilt erin dat integraal denken moeilijk is. Meeste mensen denken in kwantitatieve hectares niet in kwalitatieve.”

Enkele respondenten maken ook opmerkingen over het beperkte blikveld van sommige beleidsmakers. Zij zien dat ook als bedreiging voor een nieuwe ontwikkeling.

“Een bedreiging zie ik in het teveel vasthouden aan de oude identiteit. Bijvoorbeeld zorgboeren dat is vergezocht. Dat is iets nieuws dat moet je niet willen koppelen aan de oude identiteit.”

“Het gedeelte dat we zien is het gedeelte waar we ontvankelijk voor zijn. Dit versterkt elkaar dus steeds. Je ziet alleen waar je ontvankelijk voor bent en dat bevestigt weer je beeld wat je al had. Leefbaarheid valt buiten het gedeelte wat je ziet. Je moet dus zorgen dat je daar wel ontvankelijk voor wordt.”

“Bedreiging zit in hoofden van mensen: het is onze aanpak niet.”

Naast verandering in het denken van de mensen zal LNV ook het bestuurlijk apparaat goed onder de loep moeten nemen en wellicht aanpassen.

“Verbredingslandbouw is een hele andere tak van landbouw zoals we tot nu toe hadden (technologie gedreven landbouw) daar horen andere overlegstructuren en andere beleidsinstrumenten bij.”

Twee respondenten staan wel stil bij het feit dat met een nieuwe integrale rol van LNV ze zichzelf op een terrein bevind met specifieke kenmerken en problemen waar nog geen kennis over is.

“Een nadeel voor LNV is dat ze zich problemen op de hals haalt waar ze niets van weet.”

“Sociale culturele zaken liggen verder van de ‘core-business’ van LNV maar vanuit een visie kun je ook anderen aanspreken. Maar het hebben van een visie vraagt wel om het opbouwen van expertise en tevens keuzes maken en prioriteiten aangeven.”

3.4 Activiteiten rond beleidsmatige inbedding van leefbaarheid

Om te kunnen bepalen of LNV iets met leefbaarheid wil en moet, is het van belang het thema op de LNV-agenda te krijgen. In de interviews gaven de respondenten hun ideeën over wat nog verduidelijkt moet worden rond het thema leefbaarheid en op welke manier het op de LNV-agenda te plaatsen is. De meeste zijn het er over eens dat het werken aan agendabouw rondom leefbaarheid veel werk is.

Een eerste behoefte bij de respondenten bestaat uit verduidelijking van het begrip leefbaarheid. Iemand verwoorde dit als volgt:

“Je moet weten wat leefbaarheid is. Er moet een gemeenschappelijk gedragen begrip komen.”

Een ander:

“LNV zou moeten kijken naar de mechanismen die maken dat het goed gaat met de leefbaarheid en die er voor zorgen dat het ergens slecht gaat. Wat kun je daarvan leren?”

Bijna de helft van de respondenten meent dat het uitgangspunt bij onderzoek naar leefbaarheid zou moeten zijn: uitgaan van mensen wensen.

“Uitgaan van de maatschappelijke wensen van bewoners en bezoekers van het landelijk gebied. (...) Onderzoek of er wel een probleem is in het landelijk gebied. Ga uit van de situatie van bewonersgroepen.”

Een ander vult aan dat het gaat om de mechanismen die zorgen dat op bepaalde plekken de leefbaarheid goed is en dit op andere plekken niet zo is.

“Voor je iets met leefbaarheid kunt, moet je zicht hebben op deze mechanismen.”

Als er een beter zicht ontstaat op leefbaarheid in het landelijk gebied, dan wordt tegelijkertijd duidelijk waar de problemen zich voordoen. Daar hebben de respondenten duidelijk behoefte aan:

“Kan iemand me vertellen of er een probleem is in het landelijk gebied? Leg pijnlijke plekken bloot.”

Zichtbaarheid is één ding, het probleem vervolgens aanpakken is iets anders. Als men praat over leefbaarheid dan gaat het vaak ook over: integratie en een andere manier van denken en werken binnen LNV. Kortom: het vraagt veel van LNV. Iemand merkt op:

“Je hebt een integrale visie nodig om te weten, WELK stuk je daarvan (van de problematiek) HOE aanpakt.”

Een ander:

“Om het denken te veranderen, moet je de organisatie veranderen. Dit betekent dat bepaalde afscheidingen achterwege moeten blijven. Zoals landbouw en natuur, en GRR en natuur moeten eigenlijk allemaal samen. Dit is een tendens die je nu zeker niet ziet.”

Veel suggesties van respondenten op het gebied van agendabouw geven aan dat het belangrijk is om snel, groots en zichtbaar actie te ondernemen. Een aantal suggesties op een rijtje:

- een sterke directeur van buiten halen;
- een goed congres;
- een sterke commissie of projectdirectie;
- zorg voor 'gewicht/macht' / politieke steun;
- publiciteit zoeken bijvoorbeeld het maatschappelijk gemeengoed aanspreken door artikelen in de Volkskrant;
- “als het ware een marketingmachine op gang brengen”;
- een beleidscafé, thematische bijeenkomsten, excursies;
- gebruik intranet;
- schakel jong LNV in;
- zet een projectbureau op in drie regio's en laat ze kijken wat er leeft;
- zorg voor creatieve ideeën;
- steun regionale projecten.

Suggesties die zich meer op de inhoud richten.

- LNV moet een duidelijk ruimtelijk economisch beleid voeren. GRR moet dit trekken, met betrokkenheid van DL, DN, Dvis en I&H.
- Onderzoek de mogelijkheden om een plattelandstoets te ontwikkelen;
- Het landschap moet meer benut worden bij leefbaarheid.
- Probeer te leren van andere landen.
- Er is een omslag te zien in het landelijk gebied. Van produceren en beheren naar beheren en beleven. Dit vraagt nieuwe
 - Vaardigheden
 - Instrumenten
 - Toetsing;
- Vestig de aandacht op de EU, Europa vindt leefbaarheid belangrijk;
- Betrek de volgende beleidsmatig items bij leefbaarheid:
 - Stad-land
 - Allochtonen.

4 Leefbaarheid volgens de bestuursraad

Na afloop van de interviewronde onder LNV-medewerkers is de bestuursraad benaderd om over het thema leefbaarheid van gedachten te wisselen. In twee gesprekken, met dhr. J. de Leeuw en dhr. C. Kalden, is de nulmeting en de relevantie van het onderwerp voor LNV besproken.

Hieronder staan de belangrijkste conclusies van de gesprekken beschreven.

- **Het Ministerie van LNV is coördinerend ministerie voor het landelijk gebied en daarmee is leefbaarheid een thema voor LNV.**
Het Bestuurs Akkoord Nieuwe Stijl (BANS) geeft duidelijkheid over de toekomstige rol van LNV. De coördinerende rol van het landelijk gebied ligt bij LNV. In combinatie met de beschouwing over het platteland in de nieuwe nota "Voedsel en Groen" is hiermee een einde gekomen aan de vraag of LNV iets moet met het thema leefbaarheid. De vraag is nu nog alleen: wat precies?
- **Bij LNV ontbreekt kennis over aspecten van het landelijk gebied, dit bemoeilijkt het hanteerbaar maken van het begrip leefbaarheid.**
Leefbaarheid is een containerbegrip. Dit is enerzijds een voordeel, het is breed dus je kunt er veel mee anderzijds laat het zich moeilijk definiëren. Het begrip kent diverse taartpunten waarbij recreatie, mobiliteit, wonen in de groene ruimte en de relatie stad-platteland onder andere interessant zijn voor LNV. Het is duidelijk dat bij LNV nog kennis ontbreekt over diverse aspecten in het landelijk gebied. Kennisverbreding over het onderwerp is dan ook noodzakelijk.
- **Het thema staat nog niet op de beleidsagenda. De drie nieuwe nota's bieden een goede kapstok voor verbreding naar sociaal-culturele aspecten.**
De drie nieuwe nota's "Impuls voor vernieuwing", "Voedsel en Groen" en "Natuur voor mensen, mensen voor natuur" bieden kapstokken voor verbreding naar sociaal-culturele aspecten. De kunst is het onderwerp nu op te pakken en vorm te geven. Het beleidsmatige traject scherp krijgen.
- **De uitdaging voor ons ministerie is om de kwaliteit van het landelijk gebied in beeld te krijgen, zowel de fysiek ruimtelijke als de sociaal-culturele component. Ons beleid moet er op gericht zijn de kwaliteit van het landelijk gebied te versterken, waarbij onze inzet is: ruimte bieden en richting geven.**
Bij het vormgeven van het thema bij het ministerie moeten we uitgaan van de kwaliteit van het landelijk gebied. Alles van waarde is weerloos (citaat: Lucebert) en verdient het om beschermd te worden. Dit legitimeert het Ministerie van LNV om met het landelijk gebied bezig te zijn. Het landelijk gebied bruist, maar dit is alleen niet inzichtelijk op nationaal niveau. De uitdaging voor LNV is bezig te zijn met die diverse rijkdom van het landelijk gebied. De versmelting met de stad is hierbij een onlosmakend gegeven. LNV moet bezig zijn met kwalitatieve hectares, geen kwantitatieve discussies. Voor LNV ligt een coördinerende rol naar andere actoren en partners. LNV is de inspirator die de richting aangeeft en ruimte geeft aan nieuwe ideeën.
- **Het is lastig dit onderwerp op de beleidsagenda te krijgen, de regiodirecties hebben hier een belangrijke rol in.**
In het op de agenda krijgen van leefbaarheid hebben de regiodirecties een belangrijke rol. Regionale processen moeten landelijk ingebed worden. Als er op landelijk niveau niet over het landelijk gebied gesproken wordt, is er geen debat. Mist het debat, dan heeft het onderwerp ook geen betekenis. Het onderwerp oppakken en vormgeven ligt dus als uitdaging en taak voor de regiodirecties. Mogelijke andere insteek is het thema inbrengen in de jaarplansystematiek. Hiervoor moet het onderwerp dan aan de orde komen in het beleidsoverleg.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

1. Leefbaarheid is een veelomvattend begrip dat verweven is met veel beleidsterreinen. De belangrijkste kenmerken van leefbaarheid voor de medewerkers van LNV zijn: sociale infrastructuur; voorzieningen; beleving en ervaring; keuze vrijheid en onafhankelijkheid. Bij LNV ontbreekt echter de kennis over diverse aspecten in het landelijk gebied. Kennisverbreding over het onderwerp is noodzakelijk.
2. Het landelijk gebied is niet langer het domein van de agrarische sector. Er zijn verschillende gebruikers te onderscheiden. LNV heeft nog weinig kennis van deze verschillende gebruikers. Daarnaast kan de leefbaarheid op het platteland niet los worden gezien van de stedelijke omgeving. De stad en het platteland zijn steeds meer verweven.
3. De medewerkers geven aan dat binnen LNV een trend te zien is richting meer integraal denken. Het sectorale denken staat minder op de voorgrond. Hoewel het merendeel van de respondenten integraal denken als de toekomst zien, is dit in de praktijk erg lastig vorm te geven. Ook zien de medewerkers een trend naar het betrekken van de sociale component in beleid. Mensenwensen zullen hierdoor steeds centraler komen te staan in beleidsvraagstukken. Volgens de bestuursraad bieden de drie nieuwe nota's tevens een goede kapstok voor verbreding naar sociaal-culturele aspecten.
4. Het merendeel van de medewerkers is van mening dat leefbaarheid een thema is waar LNV niet omheen kan. De respondenten zien meer kansen dan bedreigingen als LNV zich met dit thema gaat bezighouden. Kansen zien ze op het gebied van breed/integraal kijken, aansluiten bij vragen van mensen en het bieden van stimulansen aan gebieden. Bedreigingen hebben te maken met: gebrek aan kennis, belemmeringen in de organisatie en moeilijkheden in de kunst van het loslaten van verantwoordelijkheden. Leefbaarheid kan goed aansluiten bij en gekoppeld worden aan gebiedsgericht beleid. Leefbaarheid heeft namelijk te maken heeft met hoe mensen hun gebied beleven.
5. Wanneer LNV besluit zich actief met het thema leefbaarheid te gaan bezighouden, dan zijn er volgens de respondenten twee opties voor de rol van LNV:
 - geen coördinerende rol, maar verantwoordelijk voor fysiek-ruimtelijke component in het landelijk gebied;
 - een coördinerende rol waarbij LNV, naast een eigen groene rol, een totaal visie heeft over alle aspecten van leefbaarheid en een aanzwengelende en enthousiasmerende functie richting andere departementen en lagere overheden.
6. De bestuursraad is van mening dat leefbaarheid een thema is voor LNV en ziet het Ministerie van LNV als het coördinerend ministerie van het landelijk gebied. Voor LNV is het een uitdaging om de kwaliteit van het landelijk gebied in beeld te krijgen, zowel de fysiek-ruimtelijke als de sociaal-culturele component. Het beleid moet erop gericht zijn de kwaliteit van het landelijk gebied te versterken, waarbij de inzet van LNV is: ruimte bieden en richting geven.
7. Wil leefbaarheid als thema binnen LNV gelanceerd worden, dan moet er iets veranderen bij de medewerkers en het bestuurlijk apparaat. LNV moet o.a. zelf integraal gaan werken en verantwoordelijkheid uit handen durven geven aan lagere overheden. De bestuursraad ziet een belangrijke rol voor de regiodirecties om het onderwerp leefbaarheid op de beleidsagenda te krijgen.

5.2 Aanbevelingen

1. Uit de nul-meting blijkt dat er allereerst behoefte is aan meer informatie over leefbaarheid in het landelijk gebied. Pas als aspecten van leefbaarheid meer inzichtelijk zijn geworden, kan LNV zich oriënteren op de rol die zij in het landelijk gebied wil vervullen. Het is zinvol om interviews te houden met mensen die direct met leefbaarheid in het landelijk gebied te maken hebben.
2. De interviews (genoemd bij 1) dienen om de diverse aspecten van leefbaarheid en de kwaliteiten van het landelijk gebied zichtbaar te krijgen. Tegelijkertijd dienen ze om concrete verhalen en voorbeelden op te leveren. Leefbaarheid dient een gezicht te krijgen en voorkomen moet worden dat de term als een containerbegrip verder geen invulling krijgt.
3. Naast een vervolg interviewronde is het belangrijk om politieke steun voor het onderwerp te krijgen. Adoptie van het project door een hoge ambtenaar verhoogt de kansen voor beleidsmatige inbedding van het thema leefbaarheid.
4. Aandachtspunten die bij verder onderzoek naar leefbaarheid meegenomen dienen te worden zijn:
 - verwevenheid stad/land,
 - allochtonen,
 - mobiliteit,
 - recreatie,
 - wonen in het landelijk gebied,
 - kwaliteiten van het landelijk gebiedTevens dient er aandacht te zijn voor verschillende leefstijlen en verschillen in leeftijd.

Bijlage 1 Lijst met geïnterviewden

Dhr. Sipke Sikkes	Directie Noord
Dhr. Gerard Klein-Koerkamp	Directie Noord
Mw. Marjan Datema	Directie Noord
Dhr. Thieu Wagemans	Directie Zuid
Dhr. Leo Schouten	Directie Zuid
Mw. Marleen Sanderse	Directie Noord-West
Mw. Pauline Hartman	Directie Noord-West
Dhr. Henk de Jong	Directie I&H
Dhr. Gerhard Hof	Directie Wetenschap en Kennis
Dhr. Jacob Jan Bakker	Directie Natuur
Dhr. Henk Huizing	Directie Landbouw
Dhr. Herman Wierenga	Directie Landbouw
Mw. Anouk van Gils	Directie Landbouw
Dhr. Bas Clabbers	Directie Groene Ruimte en Recreatie
Dhr. Kees de Rooter	Directie Groene Ruimte en Recreatie
Dhr. Tjeerd de Groot	Directie Kabinet
Dhr. Ger Vos	Directie Kabinet
Mw. Marja van der Lubbe	Expertisecentrum LNV
Mw. Bea van Golen	Stichting Recreatie
Dhr. Johan de Leeuw	Bestuursraad
Dhr. Chris Kalden	Bestuursraad

Bijlage 2 De interviewvragen

De hoofdvragen van het interview luiden als volgt:

1. Wat is voor jou leefbaarheid?
2. Waar kom je het tegen in je eigen werk?
3. Wat betekent leefbaarheid voor LNV?
4. Wat betekent LNV voor leefbaarheid?
5. Kun je beleidstrajecten aangeven waar leefbaarheid een rol in speelt/kan/zou moeten spelen?
6. Wie zou nog meer voor een interview benaderd moeten worden, of wie heeft iets met leefbaarheid?
7. Welk beeld (plaatje) komt er bij je op, denkend aan leefbaarheid?

Ter ondersteuning van de hierboven genoemde hoofdvragen zijn er de volgende hulpvragen:

1. Waar denk je aan als je aan leefbaarheid denkt?
Waarom woon je waar je woont (sfeer, voorzieningen, knelpunten)?
Hoe ziet jouw ideale plek om te wonen eruit (niet je huis, maar je omgeving)?
Waarom woon je daar niet?
Wat houdt leefbaarheid voor jou in?
Wie zijn actoren daarin?
Wat zijn randvoorwaarden?
Leeft het voor je, is het belangrijk voor je?
Wat is het niet?
2. Waar/hoe kom je leefbaarheid tegen in je eigen werk?
Welke rol speelt jouw beeld van leefbaarheid hierin?
Wat wil jij met leefbaarheid in je werk?
Welke waarde ken je in je werk toe aan leefbaarheid?
3. Welke tendens zie je voor LNV: sectoraal of een integralere rol en waarom?
Wat is er nodig voor die toekomstige rol?
Welke thema's moet LNV dan kiezen?
Wat is er voor LNV nodig om leefbaarheid op de agenda te krijgen?
Welke rol, plek, betekenis heeft leefbaarheid binnen LNV nu?
Welke kansen/bedreigingen/ voordelen zie je voor LNV op het gebied van leefbaarheid?
Kom je het tegen in je eigen werk?
4. Welke kansen/ bedreigingen/ voordelen zie je voor de leefbaarheid als LNV zich daar intensief mee bezig gaat houden?
Waarom zou leefbaarheid een plek moeten krijgen bij LNV?
Welke nieuwe alianties zijn mogelijk?
5. Door wie, hoe en wanneer zou leefbaarheid opgepakt moeten worden?
Wat zijn potentiële dossiers?
Wie zijn daar bij betrokken (zouden moeten, zullen)?
Wanneer?
Waar zitten de kansen, knelpunten
Waar zie je beslist geen plek voor leefbaarheid?
6. Met wie zouden we nog meer eens moeten gaan praten, kijkend naar het communicatietraject rondom leefbaarheid?
Waarom?
Wie heeft iets met leefbaarheid (werk, interesse)?
Wil je op de hoogte blijven van vorderingen project?
Aan wat voor soort producten (communicatietraject) heb je behoefte, en wanneer?
7. Hoe kom je tot dat beeld, waar baseer je dat op?